

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

SHAHAR ZAMONAVIY INFRATUZILMALARINING RIVOJLANISHIDA BOZORLAR FAOLIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI (QO'QON SHAHRI BOZORLARI MISOLIDA)

Qodirov Muhsinjon Muhtorjon o'g'li

Qo'qon davlat universiteti, PhD.

e-mail: qodirovmuhsinjon@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7463-856X>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada zamonaviy shahar infratuzilmalarining shakllanishi va taraqqiyotida mahalliy bozorlarning o'rni va ahamiyati batafsil tahlil qilingan. Ushbu holatni tahlil qilishda me'yoriy-huquqiy hujjatlar (qaror, farmon, farmoyish), arxiv materiallari hamda statistik manbalardan foydalanilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy infratuzilma, Qo'qon shahri, bozorlar, qaror, farmon, farmoyish, savdo-sotiq, dehqon bozori, soliqlar.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЫНКОВ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОЙ ГОРОДСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ РЫНКОВ ГОРОДА КОКАНДА)

Кодиров Мухсинжон Мухторжон угли

Кокандский государственный университет, PhD.

Аннотация.

В данной статье подробно анализируются роль и значение местных рынков в формировании и развитии современной городской инфраструктуры. При исследовании данного вопроса использованы нормативно-правовые документы (постановления, указы, распоряжения), архивные материалы, а также статистические источники.

Ключевые слова: современная инфраструктура, город Коканд, рынки, постановление, указ, распоряжение, торговля, дехканский рынок, налоги.

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF MARKET ACTIVITIES IN THE DEVELOPMENT OF MODERN URBAN INFRASTRUCTURE (A CASE STUDY OF MARKETS IN KOKAND)

Qodirov Muhsinjon Muhtorjon o'g'li

Kokand State University, PhD.

Abstract.

This article provides a detailed analysis of the role and significance of local markets in the formation and development of modern urban infrastructure. The study draws on regulatory and legal documents (resolutions, decrees, and orders), archival materials, and statistical sources to examine this issue.

Keywords: modern infrastructure, Kokand city, markets, resolution, decree, order, trade, farmers' market, taxes.

Kirish. Shaharda sanoat korxonalari, ishlab chiqarish firmalari tashqi savdo munosabatlarini belgilab bersa, ichki savdo ishlari, asosan, shahar hududida joylashgan bozorlar faoliyati bilan bog'liqdir. Bozorlar faoliyati o'rganilayotgan davr bosqichlari kesimida tahlil qilinganda, viloyatning boshqa hududlariga nisbatan o'ziga xos rivojlanganligi, uning infratuzilmalarining shakllanishi va rivojlanishi ham tahlilga tortilgan. Mustaqillikning ilk yillaridanoq bozorlar faoliyati alohida tartibga solingan sohalaridan biri bo'lgan, chunki ushbu faoliyat shahar mahalliy budjetiga katta mablag' olib kelgan. Shahar hududida joylashgan bozorlarda chakana savdo bilan shug'ullanuvchi shahar va qo'shni tumanlar aholisi uchun 1992-yil 3-oktabrdan boshlab shahar hududida savdo qilish huquqini beruvchi mahalliy soliqlar joriy qilingan [1]. Bunday mahalliy soliqlarning barchasi respublikada mavjud eng kam ish haqiga nisbatlab hisoblab chiqarilgan. Shahar hududida rasman faoliyat boshlagan bozor – tumanlararo markaziy buyum bozori bo'lib, shahar hokimining 1993-yil 10-sentabrdagi 263/1-sonli buyrug'iga asosan, davlat ro'yxatidan o'tkazilgan [2] hamda uning qurilishi uchun Dang'ara tumani "Mulkobod" jamoa xo'jaligi ixtiyorida 5,5 gektar yer maydoni (narxi 98780 so'm) ajratilgan [3]. Bozor hududida savdo faoliyatini olib borish uchun dastlab 98 ta, so'ngra 85 ta fuqaroga savdo do'koni uchun 36 kv. m dan yer ajratib berilgan [4].

1994-yildan boshlab dehqon bozorlarida olinadigan bir martalik yig'imlar miqdori tahlil qilinganda, bir dona sotilgan avtomashina uchun 3000 so'm, qoramol va ot sotuvchilar uchun har boshdan 1500 so'm, qovun-tarvuz sotuvchilar uchun har bir tonnasi uchun 400 so'm qilib belgilangan [5]. Shuningdek, keyingi yillarda ham eng kam ish haqiga mutanosib ravishda ko'payib borgan. 1994-yilda shahar hududida mavjud markaziy bozor va 9 ta mayda bozorchada atrof tuman va viloyatlar bilan birgalikda, qo'shni Tojikiston, Qozog'iston, Qirg'iziston respublikalaridan mahsulotlar olib kelib sotilgan [6]. 1995-yilda shaharning aholi zich yashovchi (30 mingdan ortiq) Alisher Navoiy mavzesida Qo'qon hududlararo "Savdo uyi" va "Javohir" xususiy savdo-ishlab chiqarish firmalarining ikki million so'mdan ortiq mablag'i hisobidan 0,5 gektar maydonda dehqon bozori qurilishi uchun yer maydoni ajratilgan [7].

1996-yilda esa aholi talabidan kelib chiqib, Ko'kat bozori hududida qushlar bozori tashkil qilingan bo'lib, ushbu bozor bugungi kunda ham o'z faoliyatini davom ettirib kelmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996-yil 5-

martdagi PF-1384-sonli "Bozorlar faoliyatini tashkil etishni va aholiga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilashga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni va shu Farmon ijrosini ta'minlash yuzasidan chiqarilgan Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 5-martdagi 82-sonli qarori hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat mulk qo'mitasi Farg'ona viloyati boshqarmasining 1996-yil 16-apreldagi 616/112-2 va 620-112-2-sonli buyruqlari asosida ochiq aksiyadorlik jamiyatiga aylantirilgan dehqon bozori va markaziy buyumlar bozorining 51 foiz ulushi hamda har qaysi bozor negizida tuzilayotgan ochiq aksiyadorlik jamiyatlaridagi aksiyalarning asosiy nazorat paketiga egalik huquqlari shahar hokimligiga o'tkazib berilgan [8].

1996-yildan boshlab shahardagi mavjud bozorlarning aksariyat qismi ochiq aksiyadorlik jamiyati shaklida qayta tashkil etilgan bo'lib, Qo'qon dehqon, Markaziy buyumlar, "Navoiy" mavzesidagi dehqon, Transport vositalarini sotish, Charxiy dehqon, Muqimiy shaharchasidagi dehqon, "Qo'qon mol bozori" shular jumlasidandir. Keyinchalik bozorlarning har biridagi muammolarni bartaraf etish bilan shug'ullanish uchun har biriga shahar hokimining o'rinbosarlari birlashtirilgan. Aholiga qulaylik yaratish maqsadida hamda savdo faoliyatini kengaytirish va tartibga solish jarayonida turli yillarda Shohruhobod mavzesi, Usta-Bozor ko'chasi, Markaziy dehqon, Yangi Chorsu va Ko'kat bozorlari qayta qurilib, foydalanishga topshirilishi natijasida shaharda xizmat ko'rsatayotgan bozorlar soni yana ko'paygan.

2003-yildan boshlab shahar hokimining 434-sonli "Shahar hududidagi mavjud bozorlarni ixtisoslashtirish to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, shahar hududida mavjud 10 ta bozor va 4 ta bozor filialining ma'lum bir mahsulotlarga ixtisoslashgan holda faoliyat olib borishi yo'lga qo'yilgan [9]. Respublika hukumati tomonidan yaratilgan savdo-sotiq borasidagi keng imkoniyatlar va imtiyozlarga qaramasdan, shaharning Alisher Navoiy mavzesi hududida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 28-iyuldagi 330-sonli "Nooziq-ovqat iste'mol tovarlari bilan savdo qilishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga zid ravishda ayrim soxta tadbirkorlar tomonidan g'ayriqonuniy ravishda dori-darmon vositalari bilan savdo qilish holatlari kuzatilgan. Natijada shahar hokimining 2003-yil 15-dekabrdagi farmoyishi asosida shahardagi noqonuniy dori-darmon bozori faoliyatiga chek qo'yilgan [10]. 2004-yilda butun shahar hududida 5943 o'rinli jami 11 ta (6 ta dehqon, 5 ta har xil turdagi mahsulotlarga ixtisoslashgan) bozor faoliyat olib borgan bo'lib, ulardan bir oyda 33700,0 ming so'm (2004-yil iyun) patta tushumi to'plangan, tushumning 50 foiz qismi bozorlar tomonidan mahalliy budjetga o'tkazilgan [11].

2000-yillarning oxirlaridan boshlab shahar hududidagi bozorlarni rekonstruksiya qilish, zamonaviy talablarga moslashtirish jarayonlari boshlangan. Jumladan, Uchko'prik tumaniga qarashli 50 gektar yer maydonida yangi sanoat mollari bozorini tashkil etish masalalari yuzasidan shahar hokimi buyrug'i asosida Qo'qon shahar hokimligi qoshida yangi ixtisoslashtirilgan oziq-ovqat va sanoat bozori qurilishi direksiyasi tashkil qilingan. Furqat ko'chasida joylashgan 3,9 gektar maydonni egallagan Dehqon bozorini mukammal rekonstruksiya qilish uchun 137 ta savdo do'koni va boshqa maishiy binolar hamda shahar fuqarolariga qarashli bozor atrofida joylashgan, umumiy kengligi 1763 kv. m maydonni egallagan uy-joylar buzilib, bozor reja asosida qayta qurilgan [12].

Dehqon bozorini mukammal rekonstruksiya qilish ishlarini moliyalashtirish hamda qayta qurilishiga AT "Aloqabank" (jami 45178 kv. m maydon) mas'ul sifatida birlashtirilgan. Bino-inshootlari buzilishga tushgan fuqarolarga kompensatsiya sifatida shaharning ma'lum joylaridan savdo va maishiy xizmat shoxobchalari qurish uchun doimiy foydalanishga 36 kv. m dan 288 kv. m gacha bo'lgan yer maydonlari, uy-joy egalari esa yakka tartibda uy-joy qurish uchun yer maydonlari ajratib berilgan [13].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 15-dekabrdagi PQ-1239-sonli qarori va shahar hokimining 2009-yil 24-dekabrdagi 467-sonli qaroriga asosan, "Ko'kat bozor" MChJ bino-inshootlari buzilib, jami 5771,15 kv. m maydon shahar yer zaxira fondiga qaytarib olingan [14]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga asosan, Qo'qon shahar hokimligining "Bozorlar, savdo komplekslari, savdo va maishiy xizmat ko'rsatish sohalari faoliyatini muvofiqlashtirish departamenti" tashkil qilingan bo'lib, bozorlar negizida tuzilgan OAJ va MChJlar har oylik foydasi (dividend)ning 3,5 foiz qismi departament hisob raqamiga o'tkazilgan [15].

2012-yildan boshlab Muqimiy shaharchasida joylashgan 500 o'rinli va 2,7 gektar maydonni egallagan "Qo'qon ixtisoslashtirilgan avtomashina bozori" qayta foydalanishga qabul qilingan [16]. 2012-yilda Farg'ona viloyati Xo'jalik sudining 15-12-03/2396 va 15-12-05/7800-sonli hal qiluv qarorlariga asosan, "Alisherxon savdo ekspress" MChJ va "Buyuk Zilol savdosi" sho'ba korxonasi tomonidan tashkil etilgan noqonuniy bozorlar faoliyati tugatilib, ularda savdo qiluvchi fuqarolar "Baqqollik buyum bozori" MChJ va "Markaziy Dehqon bozori" OAJ hududlariga ko'chirib o'tkazilgan [17].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 28-avgustdagi 253-sonli "Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini tartibga solishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori ijrosini ta'minlash maqsadida "Forobiy savdo kompleksi" MChJ (umumiy maydoni 37238 kv. m), "Buyuk ipak yo'li savdo kompleksi" MChJ (umumiy maydoni 9000,0 kv. m) hududidagi mavjud savdo rastalarini turg'un savdo shoxobchalari qilib qayta qurish jarayoni boshlangan [18].

2017-yildan boshlab bozorlar faoliyatida ham yangi o'zgarishlar davri boshlangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 27-martdagi "2017-2019-yillar davrida dehqon bozorlarini rekonstruksiya qilish va ularning hududida zamonaviy savdo majmualari qurish dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-2853-sonli qarori va Farg'ona viloyati hokimining 2017-yil 1-apreldagi qarorlari natijasida Davlat arxitektura va qurilish qo'mitasi tomonidan respublika hududlari bo'yicha aholi sonini, mavjud dehqon bozorlarining aholi punktlariga nisbatan joylashuv masofasini inobatga olgan holda 4 tipdagi gipermarket, supermarket, minimarketlar va ularga tutash maydonlarda sendvich-panellardan barpo etiladigan yengil konstruksiyali, vaqtinchalik yig'ma pavilyonlar qurila boshlangan [19].

Xulosa sifatida shuni aytilish mumkinki, aynan ushbu qaror natijasida nafaqat bozorlar, balki aholi zich joylashgan

hududlarda ham yengil konstruksiyali savdo va maishiy xizmat ko'rsatish obyektlari qurilishi jadallashgan, bu esa shahar infratuzilmasi va dizayniga zamonaviy ko'rinish berishga katta hissa qo'shdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Farg'ona viloyati davlat arxivi (FVDA). – 1230-fond, 1-ro'yxat, 12-yig'majild, 112–113-varaqlar.
2. FVDA. – 1230-fond, 1-ro'yxat, 33-yig'majild, 119–120-varaqlar.
3. FVDA. – 1230-fond, 1-ro'yxat, 57-yig'majild, 69–70-varaqlar.
4. FVDA. – 1230-fond, 1-ro'yxat, 33-yig'majild, 176–181-varaqlar; 34-yig'majild, 26–30-varaqlar.
5. FVDA. – 1230-fond, 1-ro'yxat, 45-yig'majild, 295–296-varaqlar.
6. FVDA. – 1230-fond, 1-ro'yxat, 61-yig'majild, 53–54-varaqlar.
7. FVDA. – 1230-fond, 1-ro'yxat, 77-yig'majild, 132–133-varaqlar.
8. FVDA. – 1230-fond, 1-ro'yxat, 96-yig'majild, 189-varaq.
9. FVDA. – 1230-fond, 4-ro'yxat, 13-yig'majild, 66–69-varaqlar.
10. FVDA. – 1230-fond, 4-ro'yxat, 16-yig'majild, 308–309-varaqlar.
11. FVDA. – 1230-fond, 4-ro'yxat, 43-yig'majild, 33-varaq.
12. FVDA. – 1230-fond, 5-ro'yxat, 28-yig'majild, 169–170-varaqlar.
13. FVDA. – 1230-fond, 5-ro'yxat, 31-yig'majild, 79–80-varaqlar; 43-yig'majild, 78–79-varaqlar.
14. FVDA. – 1230-fond, 5-ro'yxat, 64-yig'majild, 198-varaq.
15. FVDA. – 1230-fond, 5-ro'yxat, 80-yig'majild, 281-varaq.
16. FVDA. – 1230-fond, 5-ro'yxat, 128-yig'majild, 74–75-varaqlar.
17. FVDA. – 1230-fond, 5-ro'yxat, 129-yig'majild, 35–36-varaqlar.
18. FVDA. – 1230-fond, 7-ro'yxat, 42-yig'majild, 121–122-varaqlar.
19. QShDA. – 1228-fond, 1-ro'yxat, 10-kitob.